

Det er tanken, at denne rubrik skal give læserne orientering om aktuelle emner og begivenheder. Der kan være tale om egentlige nyheder som besættelsen af vigtige stillinger, fund og nyerehvervelser til samlinger, oprettelsen af nye institutioner, eller der kan fremdrages bøger og tidsskriftsartikler, som ellers af en eller anden grund vil have svært ved at nå frem til de rette læsere. Det kan være svært at orientere sig i den historiske litteratur. Udenlandske tidsskrifter kan indeholde væsentlige bidrag til dansk historie, lokalhistoriske årbøger kan have artikler, som rigshistorikeren bør se, og afhandlinger, der har metodisk interesse for eksempel ved synsvinkel, kildebehandling eller lignende kan findes mange steder. Og det er nu engang ikke muligt at læse alle de tidsskrifter, der behandler historiske emner.

Historiske noter vil prøve at dække dette behov og tager derfor gerne mod bistand fra enhver. Publikationer der ønskes omtalt her bedes sendt til redaktøren. I Udsyn er der denne gang bidrag fra: universitetslektor, cand. mag. Hans Peter Clausen (H.P.Cl.), overarkivar, mag. art. Vagn Dybdahl (V.D.), universitetsadjunkt, cand. mag. Poul Enemark (P.E.), arkivar, mag. art. Grethe Ilsøe (G.I.), højskolelærer Kirsten Prange (K.P.) og arkivar, cand. mag. Hans H. Worsøe (H.H.W.), samt fra redaktøren, der tegner sig for de usigtede afsnit.

3 nye professorer i historie er blevet udnævnt i løbet af halvandet år. Som

efterfølger for professor Astrid Friis i København udnævntes amanuensis Svend Ellehøj; et nyoprettet professorat i København besattes med universitetslektor Niels Skyum-Nielsen og et – ligeledes nyoprettet – professorat i Odense med amanuensis Erling Ladewig Petersen. På grundlag af Årbog for Københavns Universitet 1963–64 s. 128–32 og 1964–65 s. 82–85 kan der gives følgende præsentation af de tre professorer:

Svend Ellehøj er født 1924. Hans videnskabelige produktion falder indenfor to hovedområder: det 17. århundredes historie og den norrøne historieforskning. Fra det første område kan nævnes bidrag til Højesterets historie 1661–1961 og bindet Christian IV.s Tidsalder i Politikens Danmarkshistorie. Inden for det andet område ligger hans disputats: Studier over den ældre norrøne historieforskning, 1965.

Niels Skyum-Nielsen er født i 1921. Han er specialist i palæografi og diplomforskning og har skrevet en række afhandlinger om dansk middelalderhistorie. 1963 udsendte han disputatsen: Kirkekampen i Danmark 1241–1290 og året efter bogen: Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering. Desuden har han udgivet to bind af Diplomatarium Danicum.

Erling Ladewig Petersen er født 1929. Han har især beskæftiget sig med det ældre islamiske riges historie og historieforskning, og hans vigtigste arbejde her er disputatsen: The 'Ali-Mucāwījah Conflict in Early Arabic Tradition fra 1964.

Han har desuden arbejdet med danske emner, specielt den danske adels økonomiske historie i 16. og 17. århundrede.

Fondet for Dansk-norsk Samarbejde har udskrevet en prisopgave med emnet: En selvstændig vurderende litteraturoversigt over historiske forskningsresultater fra de sidste 150 år vedrørende dansk-norsk fællestid 1380–1814.

En antaget besvarelse belønnes med 15.000 kr. og trykkes på Fondets bekostning. Besvarelser indsendes til Fondet inden 1. december 1967. Nærmere retningslinjer for opgavens løsning kan fås fra Fondets sekretariat på Schæffergården, Ermelundsvej 105, Gentofte.

Det kongelige Bibliotek holder til stadighed udstillinger i sin forhal, og interesserede kan få sendt program for sæsonen 1966–67. Desuden arrangerer biblioteket gruppebesøg og eventuelt aftenforedrag efter ønske. Biblioteker, museer, skoler og andre institutioner har mulighed for at låne Det kongelige Biblioteks vandre-udstillinger – for tiden en udstilling om Jeppe Aakjær. Den er monteret på standardplader, klar til ophængning, og der er tale om 14 plader på 80×40 cm. Modtageren forpligter sig kun til at videre-sende udstillingen i ubeskadiget stand.

For institutioner rundt om i landet er det også nok værd at vide, at biblioteket i begrænset omfang lader afholde foredrag af lokal- og slægtshistorisk art uden for København. Vil man til gengæld for disse smukke tilbud glæde biblioteket – og dermed også gavne os selv – kan man give det tilbud på bøger, håndskrifter og billeder, som ikke gennem pligtaflevering er kommet i dets besiddelse.

Vikingskibshallen i Roskilde er nu ved at blive en realitet. 26. sept. 1966 nedlagde kulturministeren grundstenen til den bygning, der skal rumme de fem vikingeskibe, som Nationalmuseet bjergede i 1962.

Antallet af byhistoriske arkiver synes at være i stadig væxt. I efteråret 1966 har således sognerådet i Ikast vedtaget at oprette et lokalhistorisk arkiv.

Efter 400 års forløb er en dansk sømilitær katastrofe igen blevet aktuel. I juli 1566 havde en dansk-lybsk flåde et sammenstød med svenskerne. Efter slaget søgte danskerne ind under Gotland for at begrave nogle faldne, blandt andet en adelsmand. Sø- og sagkyndige havde rådet fra, men admiralen mente, at det vel ikke stormede hver nat. Men netop den nat kom en storm »så hurtigt, som om den blev hældt ud af en sæk«. Omtrent halvdelen af skibene knustes mod klipperne, og resten af dem fik svære skader. Af besætningen på cirka 6.000 mand druknede formentlig mere end 4.000. »Således skulle da så mange i vandet« skrev Holberg siden »for at én kunne ligge tør«.

Nøjagtig 400 år senere er der i Visby åbnet en udstilling, der er blevet til ved at amatørfrømand har gennemført dykninger i vrage, der menes at stamme fra dette kæmpeforlis. Der er fremdraget omkring 2.000 kilo vragele, blandt andet kanonkugler, husgeråd og mønter; og sportsdykkerne håber nu på bistand udefra til videre undersøgelser.

Nyt runestensfund er gjort i Sporup kirke ved Hammel. Skønt stenen var stærkt medtaget kan størsteparten af indskriften dog læses som: Thorkil Svidbalki rejste denne sten efter sin fader Toke«. Af en slutningsindskrift er blot følgende bevaret: »Han sk«. Der er tale om normale vikingetidruner fra omkring år 1000.

3000 fotoplader fra århundredskiftet er fundet på et loft i Holstebro. Lederen af det byhistoriske arkiv Bent Torben Holm

betegner det som sit største og bedste fund. Samlingen indeholder også adskillige plader med motiver fra Viborg, Silkeborg, Odense og København.

Fotografiske kopier af arkivmateriale er af den største betydning for forskere, der ikke hver dag kan have deres gang på arkiverne. Det må derfor være af interesse for danske historikere, at det norske tidsskrift »Heimen«, der udgives af landslaget for bygde- og byhistorie, i 3. hæfte 1966 (bind XIII, hæfte 11) har givet en redegørelse for »Levering av fotografiske kopiar av tilfang i Riksarkivet« i Oslo. Det fremgår, at kopier efter ansøgning kan leveres til nedsat pris til forskere. I artiklen er påbegyndt en registratur over mikrofilm i Riksarkivet, hvoraf der kan laves kopier. Registraturen omfatter foreløbig tingbøger, panteregistre, pantebøger, skiftebøger, folketællinger, kirkebøger og norsk materiale i Rigsarkivet i København. Fortegnelsen fortsættes i følgende numre.

H.H.W.

Mens sagen om de islandske håndskrifter endnu venter på sin endelige afgørelse har Munksgårds forlag med udsendelsen af 3. årgang af »Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies« – den internationale standardbibliografi indenfor studiet af Norges og Islands middelalder – endnu en gang bevist, at København er stedet, hvor trådene fra denne omfattende forskning samles. Det sidst udkomne bind er det hidtil største med sine 536 numre. Foruden selve bibliografien for 1965 findes i bindet en liste over tidsskrifter vedrørende emnet og et sagregister.

Publikationen fremtræder iøvrigt som en hyldest til den norske professor Anne Holtmark, der i 1966 fyldte 70 år. Professor Holtmark viser i et indledende essay »Heroic Poetry and Legendary

Sagas«, hvorledes sagafortælleren har indrettet sin fortælling efter sit publikum i en tid, da ingen bog og intet manuskript kom imellem digteren og de lyttende. Ét sted vises et kristent tilsnit – et andet sted påvises det, hvorledes tre digte synes skabt til fremførelse i fruerstuen snarere end blandt høvdingens undergivne. Konklusionen er, at det, vi kalder fornaldarsagaer, i virkeligheden er heltedigtning tilrettelagt for et bredere publikum. Hvor heltekvadet kræver en avanceret lytterskare, som i forvejen har kendskab til digtets personer og begivenheder, tager fornaldarsagaens fortæller sine tilhørere ved hånden og forbereder dem til at opnå den rette forståelse af det fortalte.

Ki.P.

Debatten omkring Kalmarbrevene 1397 fortsætter. Professor Johan Schreiner, Oslo, har i Norsk historisk tidsskrift 1966, nr. 1 s. 18–30 uddybet sit tidligere standpunkt (Sv Hist T 1951, s. 249–76). Anledningen er dr. Henry Bruun's indgående analyse af Kalundborg-vidisen 1425 af unionsbrevet (Da Hist T 11. rk. VI, 1962, s. 521–73), der af Schreiner betegnes som »en nøgkel til å forstå hva som hendte under sammenkomsten i året 1397«. Gennem en redegørelse for de specifikke norske forhold, herunder skærpsen i 1389 af bestemmelsen om kongelig arvefølge, når Schreiner til samme opfattelse som Henry Bruun og tidligere Erik Lönroth (Scandia XXIV, s. 45), nemlig at unionsbrevets § 4 om fælles forsvar er årsagen til vidissens udfærdigelse i 1425, da det trak op til krig med Holsten, idet formålet ganske enkelt var at få nordmændene til at akceptere militæraftalen. Endelig er Schreiner også enig med Henry Bruun på det centrale punkt om, hvorledes vidissens udstedere har betragtet unionsbrevets bestemmelser.

G.J.

Hansebyernes økonomiske udvikling i den senhanseatiske periode har nu fået en sammenfattende behandling af Karl-Friedrich Olechnowitz i *Handel und Schiffahrt der späten Hanse* (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte VI. Hrsg. im Auftrag des Hansischen Geschichtsvereins, Weimar 1965, 185 s.). I modsætning til de fleste fremstillinger, der koncentrerer sig om Lybæk, Hamborg og Danzig, indtager her Wismar, Rostock og Stralsund en mere fremskudt plads. Det er i og for sig ikke nyt, når forfatteren understreger, at den senhanseatiske periode ikke kan karakteriseres som nogen forfaldstid. Reelt gik handelen ikke tilbage, tværtimod fik også hansebyerne del i den stigende handelskapacitet i 16. og 17. århundrede og formåede tillige at orientere sig efter de nye handelsruter og -centre. Bogen bringer mange interessante synspunkter og iagttagelser. Blandt danske forskere vil hansebyernes betydelige handel med Norden endnu i denne sene periode og deres velkendte rolle i Wallensteins maritime planer særlig kunne påregne opmærksomhed.

P.E.

Modreformation og jesuittermission i Norden er et emne, der har givet stof til ikke mindre end to doktorafhandlinger siden 1963. Først disputerede den norske dr. theol. Oskar Garstein i Oslo for den filosofiske grad med afhandlingen, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia until the Establishment of the S. Congregatio de Propaganda Fide in 1622*. Og kort efter opnåede arkivar Vello Helk doktorgraden ved Aarhus Universitet for sit arbejde om *Laurentius Nicolai Norvegus S. J.* Norsk historisk tidsskrift 1966, nr. 2 s. 125–96 bringer hoveduddrag af de officielle opponenter indlæg ved Garsteins disputation samt af et indlæg fra Vello Helk, der opponerede *ex auditorio*.

G.I.

Wilhelm Hartwig Beselers virke i den slesvig-holstenske politik har man hidtil måttet orientere sig om i Gertrud Schweickhardts ikke særlig tilfredsstillende bog om ham fra 1927. Nu har imidlertid professor Alexander Scharff, Kiel, givet et bidrag til en mere nuanceret opfattelse af Beseler i en afhandling: »Wilhelm Hartwig Beselers politische Wirksamkeit vor 1848«. Afhandlingen skjuler sig i »Darstellungen und Quellen zur Geschichte der deutschen Einheitsbewegung. Bd. V, 1965«. *H.P.Cl.*

Socialhistoriske problemer er undertitlen på en velskrevet og i sin form til tider næsten essayistisk afhandling af professor Edvard Bull, Trondheim, om »Håndværkssvenner og arbejderklasse i Kristiania« i Norsk historisk tidsskrift 1966, nr. 2 s. 89–114. Den har bl. a. interesse ved sin metodiske udnyttelse af det kildemateriale, der for den nyere tids historie foreligger i folketællingslisterne. Ud fra tællingerne 1801, 1865 og 1890 konstaterer forf. en klar skillelinje fra århundredets midte imellem et gammeldags håndværk (f. eks. skomagere og skrædere), hvor lærlinge og svende bor hos mester, er ugifte og få i forhold til mestrene, og et moderne håndværk (f. eks. bogtrykkere og murere), hvor ingen lærlinge eller svende bor hos mester, hvor ægteskabshyppigheden er den samme som for tilsvarende aldersgrupper i den øvrige befolkning, og hvor der er tale om et stort antal ansatte i forhold til mestrene. Svendene i det moderne håndværk stammer overvejende fra selve Kristiania, mens flertallet i det gamle håndværk udgøres af tilflyttere. Ved at konstatere et væsentligt højere lønniveau for svendene i det moderne håndværk, der tillige var de bedst organiserede, finder Edvard Bull støtte for tesen om en sammenhæng imellem effektiv faglig organisation og moderne social struktur.

G.I.

Konsul Michael Michaelsen (1827–1924) var født i Randers og drev i en lang år-række en meget betydelig kulforretning i fødebyen, hvor han boede næsten uafbrudt livet igennem. I sin høje alderdom offentliggjorde han – 1910 og 1917 – de to artikler i Randers Amts årbøger, som Randers Byråd nu har genudgivet i bogform: *Småtræk af mit levned og min tid. – Næringslivet i Randers omkring 1840–50.* (1965, 73 s.). De første 50 sider er en almindelig topografisk skildring af byen, som forfatteren huskede den især fra 1840'erne og 1850'erne. Det er en god og alsidig beskrivelse af købstadslivet i den periode; men den adskiller sig hverken i emner eller indhold fra andre tilsvarende skildringer. Den sidste artikel, der navnlig beskriver erhvervslivet, er ret tynd – nærmest kun en kort udfyldning af Merkantilkalendrens oplysninger.

V.D.

Kulturminister Hans Sølvhøj sagde i en tale ved det nørrejske landsarkivs jubilæum i august 1966: »For mig at se samler befolkningens historiske interesse sig i øjeblikket fortrinsvis om mere eller mindre antikke antikviteter og fæstner sig iøvrigt bagude i almindelighed ikke længere borte end ved 1940. Dette er ikke ment som nogen bebrejdelse mod arkiverne, men kun som en varsom konstatering af et problem, der måske nok er værd at ofre nogle tanker. A. D. Jørgensen kunne fortælle historie, så folk både hørte efter og forstod, men det er ikke altid forskerne og folkeoplysningen følger de samme veje. Derfor er det vigtigt at pege på den folkelige historiske interesse, der kan blive stillet i arkiverne, og det er vigtigt at understrege, at arkiverne rummer stof også for andre end dem, der vil forske deres slægtshistorie. Ingen af os kan helt forstå vor egen tid, uden at kende til fortiden.

Jeg tror også det ville kalde på øget historisk forståelse, hvis digterne ville øse noget mere af de historiske kilder, og ligeledes hvis vore forskere gør sig klart, at en del af deres opgave er at overbevise folk om, at her er noget, der er værd at beskæftige sig med. Det er så betydningsfuldt, at det på langt sigt kan blive et spørgsmål om penge, for uden kontakt mellem forskningen og folket og en deraf følgende historisk interesse og fornemmelse i folket, vil det blive vanskeligt at få bevilget de nødvendige midler til forskningsarbejdet«.

»*Ned med kulduren*« kaldte Leif Panduro nogle betragtninger, der stod i Politiken den 21. august 1966. Et par klip fra artiklen kunne nok have interesse for læserne af et kulturhistorisk tidsskrift og måske give anledning til eftertanke. »Kulturcentre er oppe i tiden – som man si'r, når man er oppe i tiden. Mange taler om det, men meget få har nogen idé om, hvad det er, eller, navnlig, det skal blive til engang . . . Jeg spurgte min gode ven hr. menigmand, om hvad han troede, et kulturcenter var. Joe, han mente, det var sådan et sted, et stort moderne hus, sagde han, hvor der var bøger (seriøse), musik (seriøs) og kunst (også seriøs). Måske var der også et cafeteria, føjede han til. I hvert fald var det ikke et sted, han havde i sinde at komme . . .

Hr. menigmand lider af den vildfarelse, at kultur er identisk med kunst, og deri bestyrkes han inderligt af de fleste, såkaldte kulturarbejdere. De fortæller ham ikke, at hele hans liv, hans arbejde, hans tro og overtro, hans politiske indstilling, hans kønsliv, hans hverdag og festdag er kultur . . .«

Vi kan henvise til den kommentar – Kulturcentre – der indleder dette hefte.